

Sietske Dijkstra

Onderzoek naar seksueel misbruik van jongens

In een recent gemaakte videoband 'Hercules was nooit een kind' (Vervaart 1993) zegt één van de geïnterviewde seksueel misbruikte mannen dat hij in contacten met anderen zelf het heft in handen houdt. Het liefst laat hij de ander vertellen en blijft hij zelf buiten schot. Anderen mogen hem koste wat kost niet kwetsbaar zien. In hetzelfde jaar raadt een misbruikte jongen in een tv-programma andere jongens aan: 'Vertel het maar, je hoeft je nergens voor te schamen. Met mij is het toch ook gebeurd' (Korrelatie 1993). Deze voorbeelden laten zien dat jongens seksueel misbruik verschillend kunnen beleven. Ze nuanceren het cliché van de stoere, overcompenserende macho die het misbruik voor zichzelf nauwelijks toegeeft en het misbruik uitsluitend ontkent of bagatelliseert. 'Echte jongens overkomt dat immers niet!' Jongens en mannen vertellen steeds vaker openlijk over hun ervaringen met seksueel misbruik en sporen misbruikte seksegenoten aan om ook hun zwijgen te verbreken. Langzamerhand wordt duidelijk dat jongens op zeer verschillende manieren omgaan met ervaringen met seksueel misbruik, uiteenlopend van bedekken tot bespreken.

De afgelopen jaren verschenen de eerste Nederlandse ervaringsverhalen en literatuurstudies over seksueel misbruik van jongens en mannen. Benoeming, (h)erkenning en signalering van het probleem staan hierin centraal. Verder proberen de auteurs het taboe rond misbruik van jongens en mannen te verminderen en de negatieve seksuele ervaringen een naam te geven (Gianotten 1988a en 1988b; Van den Broek 1991; Van Outsem 1992). Ze maken zichtbaar dat het misbruik diepe sporen kan achterlaten in de

levens van jongens en mannen en dat seksueel misbruik van jongens vaker voorkomt dan we denken.

In dit artikel ligt het accent op de bespreking van (onderzoeks)literatuur over misbruik van jongens.¹ Ik stel daarbij de volgende vragen aan de orde. Wat is bekend over de omvang, aard en gevolgen van misbruik van jongens? Welke verschillen zijn in de literatuur te vinden tussen misbruikte jongens en misbruikte meisjes? Wat valt op te merken over de relatie van de misbruikte jongen of het meisje met de pleger?

Vergelijkende studies naar de betekenis van seksespecifieke verschillen bij misbruik van jongens en meisjes zijn nog schaars (Gordon 1990; Watkins en Bentovim, 1992).² Daarom plaats ik de verschillen en overeenkomsten tussen misbruikte jongens en meisjes die uit de onderzoeken naar voren komen in een breder sociaal-cultureel perspectief en geef ik enkele aandachtspunten voor onderzoek.

Onder seksueel misbruik van jongens versta ik 'seksuele contacten van personen met een jongen onder de 16 jaar, die plaatsvinden tegen zijn zin of waarbij de jongen het gevoel heeft (gehad) de seksuele contacten niet te kunnen weigeren en die op het moment van ondervraging als negatief en onvrijwillig worden benoemd' (zie ook Draijer 1988). Het moment van ondervraging is bepalend voor de beleving van de vroegere gebeurtenissen. De beleving in de periode van het misbruik kan ambivalent zijn. Het seksuele contact wordt dan afwisselend of soms tegelijkertijd vrijwillig en onvrijwillig beleefd. De gebruikte definitie heeft betrekking op misbruik binnen en buiten het gezin. Ervaringen waarbij geen sprake is van

seksueel/lichamelijk contact, zoals naakt fotograferen en een pleger die masturbeert in de aanwezigheid van de jongen, kunnen zeer schadelijk zijn, maar vallen buiten deze definitie van seksueel misbruik.

Vooraf past een relativerend woord. Representatief onderzoek naar seksueel misbruik van jongens ontbreekt. Kenmerkend voor de tot nu toe verschenen onderzoeksresultaten over seksueel misbruik van jongens is een gebrek aan consensus over bijvoorbeeld de aard van het misbruik, de gevolgen en de relatie tot de pleger (*Van Outsem 1992; Watkins en Bentovim 1992*). De tegenstrijdige bevindingen zijn deels te herleiden tot verschillen in definities van misbruik en gehanteerde operationalisaties. Daarnaast zijn resultaten vaak gebaseerd op selecte en kleine onderzoeksgroepen, zoals jongens die terecht kwamen bij de hulpverlening, die de Kindertelefoon belden of studenten, waardoor de geldigheid beperkt is. Meestal is de onderzoeksgroep niet vergeleken met een controlegroep die geen ervaring met seksueel misbruik heeft. Bovendien specificeren de onderzoeken vaak niet om welke plegers het gaat, zodat een onderscheid in de relatie tot de pleger (binnen of buiten het gezin, eenmalig of vaker, man of vrouw) dikwijls niet te maken is. Door deze (methodologische) mankementen is in de meeste onderzoeken niet na te gaan of sprake is specifieke verschillen tussen misbruikte jongens en meisjes. De discussie over misbruikte jongens en de vergelijking met misbruikte meisjes kan dan ook nog nauwelijks worden gevoerd op basis van 'harde' onderzoeksgegevens (*Gordon 1990; Watkins en Bentovim 1992*). Bescheidenheid bij het doen van algemeen geldige uitspraken over seksueel misbruik van jongens is nodig, om daarmee te voorkomen dat nieuwe stereotypen ontstaan of oude bevestigd worden. Er is juist theorievorming en onderzoek nodig dat meer recht doet aan de verschillende wijzen waarop jongens en mannen met seksueel misbruik te maken krijgen en dit beleven en verwerken.

Signalering van misbruik van jongens en hulpverlening

Recente, op onderzoek gebaseerde schattingen wijzen uit dat één op de vier of vijf misbruikte kinderen een jongen is (*Watkins en Bentovim 1992*). De gestage 'coming out' van seksueel misbruikte jongens en mannen blijkt allereerst uit de verschuivende tendensen in de registratiecijfers van de Bureau Vertrouwens Artsen (BVA's). Zo is zowel het absolute aantal als het percentage meldingen van misbruikte jongens bij de BVA's de laatste jaren aanzienlijk gestegen, van 13 procent in de periode 1985-1989 tot 24 procent in 1992 (336 meldingen; *Landelijke Stichting Bureau Vertrouwensartsen inzake kindermishandeling 1991, 1992*). Dergelijke registraties leveren uiteraard geen representatieve gegevens op en laten vele vragen onbeantwoord. Zo zijn bijvoorbeeld de meeste misbruikte jongens die bij de BVA's gemeld worden tussen de 6 en 13 jaar, terwijl de meeste gemelde meisjes tot de leeftijdsgroep 12 tot en met 18 jaar behoren. Naar de verklaring voor dit verschil blijft het echter op grond van de beschikbare gegevens gissen.

Ook de media hebben bijgedragen aan het in de openbaarheid brengen van de problematiek van seksueel misbruik van jongens en mannen. Een gevolg van deze toenemende aandacht kan zijn dat de publieke bewustwording over misbruik van jongens en mannen wordt vergroot. Toch blijkt het aantal reacties van misbruikte jongens en mannen na uitzendingen over misbruik van jongens (nog) betrekkelijk gering in vergelijking met de stroom van reacties van misbruikte meisjes en vrouwen na programma's over misbruik waarbij telefonische opvang mogelijk was. De stichting *Korrelatie* (1993) vermeldt in haar verslag van de publieksopvang na een uitzending van Ursul de Geer over seksueel misbruik van jongens in oktober 1992 dat 52 mensen reageerden op de uitzending, van wie er 27 belden over problemen rond seksueel misbruik van jon-

Illustratie: Ien van Laanen

gens.³ Onder de bellers waren 16 mannen die zelf seksueel misbruikt zijn of worden, 9 moeders van wie één of meerdere zonen misbruikt zijn en 2 vrouwen wier partner vroeger seksueel misbruikt is. De nood bij deze betrekkelijk kleine groep blijkt echter hoog. Korrelatie typeerde de gesprekken als 'lang en emotioneel' en concludeert dat veel mensen die belden op zoek waren naar hulp en grote behoefte hadden om uitgebreid over hun misbruikervaringen te spreken.

Een andere, overigens ook selectieve, bron is de Kindertelefoon die eveneens een geleidelijke toename constateert van gesprekken met seksueel misbruikte jongens.⁴ Uit een signaleringsonderzoek van *Frieling, Hulst en Drion* (1990) bij de Kindertelefoon Groningen bleek dat steeds meer misbruikte jongens contact zochten. In de helft van de in 1987 en 1988 geregistreerde 121 gesprekken over seksueel misbruik waren jongens de bellers. Van deze groep waren 48 jongens zelf misbruikt (daarnaast zijn 3 plegers en 12 vrijwillige seksuele contacten genoemd). Opvallend in dit onderzoek was dat misbruikte jongens het misbruik vooral formuleerden als een actieve situatie waarover ze controle hadden: 'Ik ga met mijn moeder naar bed.' Misbruikte meisjes verwoordden het misbruik meer als slachtoffer: 'Mijn vader zit aan me.' Jongens die belden werden gemiddeld korter misbruikt dan meisjes, ze spraken er meestal voor het eerst over en meer in detail en hadden bovendien bijna allemaal ambivalente gevoelens over (de onvrijwilligheid van) het misbruik. Opvallend was dat de meeste jongens die contact zochten met de Kindertelefoon aangaven misbruikt te zijn door een bekende vrouwelijke pleger. Als tweede opmerkelijke feit vermelden de onderzoekers dat twaalf gesprekken met jongens gingen over vrijwillige seksuele contacten met familieleden, wat de auteurs op grond van de beschikbare gegevens niet goed konden plaatsen. 'In een aantal gevallen leken die contacten van jongens inderdaad wederzijds vrijwillig te zijn. In andere gevallen leek de vrijwilligheid

duidelijk alleen bij de jongen zelf aanwezig te zijn, wat hem dus in de plegercategorie deed belanden' (*Frieling e.a.* 1990, p.678).⁵ Meisjes blijken de Kindertelefoon niet te bellen over vrijwillige seksuele contacten met verwanten. Verschillen in misbruikssituaties, presentatie en beleving tussen misbruikte jongens en meisjes zouden, zo stellen de onderzoekers, in de toekomst nauwkeuriger onderzocht moeten worden.

Deze 'vrijwillige seksuele contacten van jongens met familieleden' komen opnieuw aan de orde in een recent verschenen landelijk signaleringsonderzoek van de Kindertelefoon naar 'jongens en seks' (*Cremer en landelijke werkgroep Kindertelefoon* 1994). Dit onderzoek wijst uit dat maar liefst 10 procent (527) van de telefoontjes van jongens over seks betrekking heeft op seksualiteit met familie en kennissen van familie. Deze zijn geregistreerd als 'niet-problematische seks met familie' vanuit de redenering dat de jongens zelf niet (expliciet) aangaven hiermee problemen te hebben. Jongens die vertelden seksueel misbruikt te zijn kwamen in de categorie (seksueel) geweld terecht en bleven buiten beschouwing in dit onderzoek. De onderzoekers concluderen dat diepgaander onderzoek naar dit lastig te interpreteren grijze gebied tussen vrije seks en seksueel misbruik wenselijk is. Jammer genoeg hebben ze de gegevens verder nauwelijks geproblematiseerd, noch gerelateerd aan het genoemde onderzoek van *Frieling* en anderen bij de Kindertelefoon (1990). Vanuit de weerstand tegen slachtofferschap en opvattingen over mannelijkheid en controle is het bekend dat jongens het soms verdraaglijker vinden zichzelf als actor en initiatiefnemer te presenteren dan als iemand die tegen zijn zin of passief seksuele contacten heeft moeten ondergaan (*Gianotten* 1988a; *Van den Broek* 1991). Het is daarom aannemelijk dat een deel van de jongens die belt over vrijwillige seks met familieleden en kennissen tegen hun zin seksuele contacten heeft (gehad) of sterk ambivalent staat tegenover erkenning van het misbruik. Maar het seksuele contact

kan door de andere partij ook ongewenst zijn. In die gevallen gaat het om een pleger van seksueel misbruik (zie ook *Frieling e.a.* 1990).

Seksueel misbruik van jongens komt dus langzamerhand meer aan het licht. Toch blijkt hulp voor misbruikte jongens en mannen nog steeds niet zo gemakkelijk te vinden. Zo signaleerde de Stichting Ondersteuning Mannenwerk (SOMAN) in 1993 dat het aantal verzoeken om gespecialiseerde hulpadressen voor misbruikte jongens en mannen gedurende een jaar meer dan verdubbelde, van 60 verzoeken in 1991 tot 130 verzoeken in 1992.⁶ Het is de vraag of misbruikte jongens en mannen inderdaad (al) goed terecht kunnen bij een RIAGG. Uit een peiling onder RIAGG's in het najaar van 1993 bleek namelijk dat de drie grootste knelpunten in de RIAGG-hulpverlening aan seksueel misbruikte jongens en mannen zijn: onbekendheid met de problematiek, moeite met signalering en het probleem het misbruik bespreekbaar te maken.⁷ In de meeste gevallen kregen jongens en mannen tijdens de intake geen standaardvraag voorgelegd over negatieve seksuele ervaringen. Ook zijn meestal geen registraties bijgehouden van het aantal misbruikte jongens en mannen dat jaarlijks bij een RIAGG hulp zoekt. Schattingen over het aantal behandelde misbruikte jongens en mannen in 1992 liepen op de afdelingen Volwassenen uiteen van 0 tot 35 en varieerden op de afdelingen Jeugd van 0 tot 10. Meestal ging het om ervaringen met voormalig seksueel misbruik, dat gestopt was voor het moment van aanmelding bij de hulpverlening (*Dijkstra* 1994a).

Onderzoek naar omvang, aard en gevolgen van seksueel misbruik

'The male incest victim is suffering in silence', schreef *Nasjletti* in 1980 om aan te geven dat misbruikte jongens moeite hebben te praten over het misbruik en dit als zodanig te benoemen. Deze uitspraak lijkt nog steeds geldig. Vooral bij misbruik door

mannelijke plegers speelt de twijfel over de eigen seksuele geaardheid en de angst 'een mietje' te zijn een belemmerende rol, die wordt verbonden met de afweer die in onze samenleving tegen homoseksualiteit bestaat. Ook schaamté over onvoldoende verweer, ambivalente gevoelens over de spanning en fysieke opwinding die het misbruik oproept, en het idee slachtoffer te zijn, weerhouden misbruikte jongens ervan om over hun ervaringen te spreken of brengen hen ertoe het misbruik te ontkennen of te bagatelliseren. Deze denkbeelden van jongens spelen ook in onze samenleving een rol, waarin jongens en mannen tot voor kort vooral als plegers van seksueel geweld zijn beschreven en meisjes en vrouwen hoofdzakelijk naar voren kwamen als slachtoffers van seksueel geweld (*Draijer* 1988; *Staffelen* 1992). Onderwerpen als mannelijke slachtoffers en vrouwelijke plegers zijn in Nederland in de jaren tachtig slechts besproken in een 'subparagraaf' van de onderzoeksliteratuur. Langzamerhand treedt hierin echter een verschuiving en verbreding op.⁸

Ik geef hierna een korte bespreking van de omvang, de aard en de gevolgen van misbruik van jongens en meisjes. Daarna komen verschillen tussen misbruik van jongens en meisjes aan de orde.

Omvang

Voor gegevens over de omvang van seksueel misbruik van jongens en mannen moeten we vooral te rade gaan bij buitenlands onderzoek. In niet-representatieve onderzoeksgroepen varieert de omvang van seksueel misbruik door verwanten en niet-verwanten bij jongens van 3 procent tot 31 procent en bij meisjes van 6 procent tot 62 procent. Het gaat hier om specifieke onderzoeksgroepen, zoals mannelijke psychiatrisch patiënten en mannen die hulp zochten, bij wie een hogere prevalentie verwacht wordt (*Peters, Wyatt en Finkelhor* 1986, aangehaald door *Watkins en Bentovim* 1992; zie ook *Beelen* 1993). Schattingen over de omvang van misbruikte jongens

in de algehele populatie zijn vanzelfsprekend lager en lopen uiteen van 2,5 procent tot 8,7 procent (Watkins en Bentovim 1992). Het betreft hier zowel misbruik door verwanten als door niet-verwanten. Uit Nederlands representatief onderzoek is bekend dat 15,6 procent van meisjes onder de 16 te maken krijgt met seksueel misbruik door verwanten en 24,4 procent met misbruik door een niet-verwante. Zeven procent van de groep meisjes is voor haar 16e misbruikt door meerdere daders, waarmee in totaal ruim 32 procent van de groep onderzochte vrouwen ongewenste seksuele ervaringen voor het 16e jaar rapporteert (Draijer 1988, p.337). Bij de presentatie van de cijfers over de omvang van misbruik bij jongens en meisjes moeten we rekening houden met onderrapportage als gevolg van ontkenning en geleidelijke onthulling, zeker als voor het eerst over het misbruik wordt gesproken (Draijer 1988). Daarnaast kan bij misbruikte jongens en mannen het al genoemde flinkheidsbeeld parten spelen, waardoor ervaringen met misbruik verzwegen worden of gepresenteerd als gewenste contacten (Gianotten 1988; Watkins en Bentovim 1992).

Aard van het misbruik

Jongens worden vermoedelijk iets vaker dan meisjes misbruikt door bekende plegers buiten het gezins- of familieverband, zoals een voetbaltrainer, een pastor of dominee, een buurvrouw of een onderwijzer(es) (Van der Mey 1988; Coulborn-Faller 1989; Gordon 1990; Watkins en Bentovim 1992). Ook zijn er aanwijzingen dat jongens vaker in groepsverband worden misbruikt en door plegers die weinig van hen in leeftijd verschillen. Het leeftijdsverschil tussen misbruikte meisjes en de pleger is vaak veel groter (Reinhart 1987; Draijer 1988; Gordon 1990). Mogelijk verklaren die verschillen het feit dat bij misbruik van jongens vaker fysiek geweld en 'harde seks' wordt gebruikt, zoals sommige onderzoekers melden (Bolton e.a. 1989; Watkins en Bentovim

1992). Jongens zouden bovendien vaker anaal worden misbruikt (Pierce en Pierce 1985). Een recente overzichtsstudie geeft echter aan dat ook jonge meisjes vaak anaal misbruikt worden, wat bij hen lichamelijk gezien gemakkelijker is dan vaginaal contact (Watkins en Bentovim 1992). Plegers van seksueel misbruik zijn hoofdzakelijk mannen, maar ook misbruik van jongens en meisjes door vrouwen komt voor.

Over de leeftijd waarop het misbruik begon, de duur en de ernst van het misbruik bestaan veel tegenstrijdige gegevens. Sommige (klinische) studies vermelden dat de duur van het misbruik bij jongens gemiddeld korter is dan bij meisjes (Frieling e.a. 1990; Hunter 1991; Watkins en Bentovim 1992). Wanneer zussen in het gezin misbruikt worden, kan dit volgens sommige klinici een indicatie zijn dat ook de jongens in dat gezin seksueel worden misbruikt. Deze klinische bevinding, die in de richting wijst dat zich in het gezin tegelijkertijd meerdere misbruiksituaties kunnen voordoen, is nog nauwelijks systematisch onderzocht (Van der Mey 1988; Watkins en Bentovim 1992). Een algemeen onderschreven conclusie is ten slotte dat hoe hechter de relatie tussen kind en pleger is, des te frequenter het misbruik plaatsvindt en des te langer het duurt (Hunter 1990; Watkins en Bentovim 1992).

Gevolgen van het misbruik

In de literatuur over de gevolgen van misbruik wordt meestal een verdeling gemaakt in elkaar deels overlappende categorieën van psychische, (psycho)somatische gevolgen, seksuele problemen en gedragsproblemen. Daarnaast onderscheidt men problemen op korte en lange termijn. Voor beide seksen vermeldt de literatuur langetermijngevolgen als seksuele problemen, problemen met relaties, nabijheid en intimiteit, angsten, depressie, fobieën, verslaving, nachtmerries, leer- en concentratieproblemen, een geringe zelfwaardering en wantrouwen. Weinig lijkt nog geschreven over

(psycho)somatische klachten op lange termijn bij misbruikte jongens en mannen. Wat dat betreft is over (onverklaarbare) (psycho)somatische klachten van meisjes en vrouwen, zoals hoofd- en buikpijn, al veel meer bekend (zie ook *Draijer* 1988).

Sekse en seksueel misbruik: discussie over verschillen

In vergelijkende studies over misbruik van jongens en meisjes keren drie verschillen steeds terug als variaties op een thema. Het gaat hier om de discussie over externaliserend versus internaliserend gedrag, de relatie tussen misbruik en de angst voor homoseksualiteit, en om de vermeende relatie tussen ervaringen als slachtoffer en later plegergedrag.

Een eerste opvallend verschil is dat misbruik van jongens in de klinische praktijk vaker in verband wordt gebracht met acting-out gedrag, zoals agressie, ordeverstoring en criminaliteit. Bij misbruikte meisjes wordt meer aan tegen zichzelf gericht gedrag gedacht, zoals zich terugtrekken, depressief worden of zelfbeschadigend gedrag.⁹ Toch blijkt uit een recent overzicht van *Watkins en Bentovim* (1992) acting-out bij misbruikte jongens alleen significant vaker dan bij misbruikte meisjes voor te komen in de leeftijdsgroep jonger dan 6 jaar. Wellicht doet zich hier (ook weer) het verschil gelden tussen de selecte klinische praktijk en survey-onderzoek in de populatie. Daarnaast is het echter ook mogelijk dat sociale (on)wenselijkheid en seksestereotypie hierbij een rol spelen. Ordeverstoring en agressief gedrag zijn immers lastiger te hanteren voor de buitenwereld en wekken minder sympathie op dan terugtrekken, verdriet en naar binnen gekeerd zijn (zie ook *Tavecchio* 1989). Het is mogelijk dat acting-out bij misbruikte jongens eerder verwacht en daardoor ook bevestigd wordt dan bij misbruikte meisjes het geval is. De heersende opvatting stuurt dan als het ware de waarneming. Interessant in dit verband is dat *Schoemaker* (1991), die het verwerkingsproces van 133

seksueel misbruikte volwassenen (100 vrouwen en 33 mannen) onderzocht, slechts één opmerkelijk 'seks'verschil vond. Mannen leken minder steun te krijgen vanuit hun sociale omgeving bij de verwerking van het seksuele trauma.

Een tweede verschil dat in de literatuur genoemd wordt is de grote twijfel die misbruikte jongens uiten over hun seksuele geaardheid. Vragen zoals 'ben ik misbruikt door een man, omdat ik homoseksueel ben' of 'ben ik homoseksueel, omdat ik door een man misbruikt ben' kunnen de jongen verwarren. Vooral als het een mannelijke pleger betreft kunnen jongens het misbruik gaan opvatten als een teken van hun (verborgen) homoseksualiteit. Dat idee wordt versterkt als ze zich naar hun eigen idee onvoldoende hebben verzet en fysiek opgewonden raakten (*Gianotten* 1988a; *Van Outsem* 1992). Het taboe op homoseksualiteit zou hierin een bepalende rol spelen. Een gevaar bij deze redenering is dat homoseksualiteit zonder meer als een problematisch gevolg van seksueel misbruik wordt gezien. De rechtlijnigheid van deze aanname werd onlangs door *Pruisman* (1994) bekritiseerd: 'Wanneer cliënten twijfel en vragen over hun seksuele identiteit hebben, komt dat niet omdat hun eventuele homoseksualiteit zijn wortels heeft in seksueel misbruik, maar omdat de ontwikkeling van hun positieve homoseksuele identiteit verstrengeld is geraakt met de traumatisering door het misbruik' (*SOMAN* 1994; p.68). Hieraan is toe te voegen dat het begrip 'homoseksualiteit' in dit verband vaak lijkt te worden gebruikt als een containerbegrip. Het zou verhelderend zijn wanneer men een duidelijker onderscheid maakt tussen de angst voor homoseksualiteit, homoseksueel gedrag (heteroseksuele plegers kunnen een kind van de eigen sekse misbruiken) en het ontwikkelen van een homoseksuele voorkeur. Daarnaast is het van belang na te gaan of misbruik gepleegd door een vrouw bij jongens ook kan samenhangen met verwarring over de seksuele identiteit en hoe deze mogelijke

samenhang geïnterpreteerd kan worden.

Een derde punt dat in het oog springt is dat bij misbruikte jongens veel sneller een verband wordt gelegd met (toekomstig) plegerschap, terwijl bij misbruikte meisjes het accent meer lijkt te liggen op revictimisering en het zelf dader worden veel minder aan de orde komt. Vrouwelijke plegers die zelf vroeger misbruikt zijn en mannen die herhaald slachtoffer worden van misbruik blijven daarvoor eerder buiten zicht. Ook in de literatuur over plegers wordt regelmatig een link gelegd naar ervaringen met misbruik in de jeugd. Ongetwijfeld zullen sommige misbruikte jongens tevens dader worden. In zulke gevallen is de kans groot dat ze tijdens de adolescentie de eerste seksuele delicten plegen. Toch past hier ook een relativering. Onderzoek onder plegers is namelijk meestal gebaseerd op selectieve groepen die in aanraking kwamen met justitie en hulpverlening (Staffeleu 1992). De koppeling tussen slachtoffer- en plegerschap als een algemeen voorkomend patroon lijkt een eigen leven te leiden in de publieke opinie, maar tot op heden is hiervoor onvoldoende empirische ondersteuning gevonden. Wat in individuele gevallen klopt hoeft niet algemeen geldig te zijn. Deze opinie, die ook wel wordt aangeduid als een cyclus van zich herhalend misbruik of geweld in de volgende generatie, is bovendien zeer schadelijk en stigmatiserend voor de betrokkenen (zie ook Van Outsem 1990; Dijkstra 1994c) en kan als een drempelverhogende factor worden beschouwd bij het zoeken van hulp.

Vrouwelijke en mannelijke plegers

De laatste jaren wordt steeds vaker discussie gevoerd over de verhouding tussen het aantal vrouwelijke en mannelijke plegers van seksueel misbruik. Sommige onderzoekers betogen dat het aantal vrouwelijke plegers van seksueel misbruik in onze samenleving sterk is onderschat (Banning 1989) en rapporteerden hoge percentages vrouwelijke plegers in hun onderzoek (Pierce en Pierce

1985; Frieling *e.a.* 1990). Anderen blijven bij de stellingname dat hoofdzakelijk mannen plegers van misbruik zijn (Staffeleu 1992). Wellicht in het kielzog van deze discussie verscheen een aantal klinische case-studies die moeder-zoon incest specifiek aan de orde stellen (Coulborn-Faller 1989; Krug 1989; Kasl 1990; McCarthy 1986). In deze case-studies worden misbruikende moeders beschreven die hun zonen als emotioneel en seksueel substituut beschouwen voor een partner, overcontrolerend zijn of hun zoon blijven behandelen als een klein kind. Sommige onderzoekers beschrijven de zogenaamde 'kind-moeders' als een aparte categorie met als gemeenschappelijk kenmerk onvolwassen gedrag ten opzichte van hun kind. Zij zouden hun (puber)zoon gebruiken als beschermer, steunpilaar en sekspartner, een gebrekkig besef hebben ontwikkeld over hun rol als moeder en soms hun eigen geschiedenis van misbruik herhalen bij hun eigen kind.

Er circuleren veel verschillende getallen over de verhouding tussen vrouwelijke en mannelijke plegers gerelateerd aan de sekse van het slachtoffer. De hoge percentages vrouwelijke plegers die in sommige klinische studies over misbruikte jongens zijn gevonden hebben echter beperkte waarde, omdat ze niet te generaliseren zijn (Pierce en Pierce 1985; Coulborn-Faller 1989). Watkins en Bentovim (1992) schatten dat tussen de 5 procent en 15 procent kinderen door een vrouwelijke pleger misbruikt worden. Uit de landelijke registratiecijfers van de BVA's van 1992 blijkt dat in 12 procent vrouwen als pleger van seksueel misbruik worden genoemd. Uit Nederlands en Amerikaans survey-onderzoek naar seksueel misbruik van meisjes door verwanten komt naar voren dat respectievelijk 2 en 5 procent van de meisjes misbruikt wordt door een vrouwelijke verwante (Draijer 1988; Russell 1986 in Staffeleu 1992). We mogen aannemen dat mannen de grootste groep plegers van seksueel misbruik vormen, zowel bij misbruikte jongens als meisjes (Reinhart 1987; Gordon

1990; Staffeleu 1992).

Uit het bovenstaande blijkt dat klinische observaties en signaleringsonderzoek tot een veel hoger aantal vrouwelijke plegers komen dan survey-onderzoek. Tussen beide typen onderzoeken bestaat natuurlijk een essentieel verschil in onderzoeksopzet, selectie van respondenten en reikwijdte. De vraag is of dit verschil mogelijk ook inhoudelijke gronden heeft en wijst op onderrapportage van vrouwelijke plegers in survey-onderzoek.

Op misbruik door vrouwelijke plegers rust nog steeds een taboe, dat de media en hulpverleners langzamerhand slechten. Met name (feministische) vrouwen zouden weerstand hebben (gehad) om seksueel misbruik door vrouwen aan de orde te stellen. Dit gegeven zou tegen hen gebruikt kunnen worden en mannen aanleiding geven om te zeggen: 'Zie je nou wel, jullie vrouwen doen het net zo goed ook!' (Kasl 1990). Daarnaast leeft de gedachte dat vrouwen geen misbruik kunnen plegen of dat misbruik gepleegd door vrouwen niet schadelijk zou zijn. Misbruik door vrouwen blijkt (nog) moeilijk te definiëren (Bolton *e.a.* 1989; Kasl 1990). Hoe omschrijf je (seksuele) handelingen van een vrouw die een kind tegen haar borsten drukt of een moeder die haar zoon van 12 nog steeds in bad doet? Daarom wordt ervoor gepleit om bij vrouwelijke plegers per geval nauwkeurig aan te geven wat wordt bedoeld met het seksueel misbruik (Kasl 1990). Dit lijkt me zeker van belang met het oog op bewustwording en verbetering van de hulpverlening, maar is niet zonder problemen voor onderzoek. Verschillen in operationele afbakening van seksueel misbruik hebben immers de vergelijkbaarheid van onderzoek vaak ernstig bemoeilijkt.

Een derde argument voor de relatieve onzichtbaarheid van vrouwelijke plegers is dat vrouwen in onze cultuur vrijer kunnen omgaan met kinderen dan mannen. Het is tamelijk 'gewoon' dat vrouwen kinderen helpen in toilet- en badkamersituaties en kinderen aanraken en knuffelen (Watkins en

Bentovim 1992). Tevens is het maatschappelijk gezien een feit dat vrouwen als minder machtig worden beschouwd (Davis 1991; Kasl 1990). Jongens die door een vrouwelijke pleger worden misbruikt beschikken soms ook niet over de 'taal' om dit als zodanig te benoemen, zoals de volgende seksueel misbruikte man aangeeft: 'Mijn groei van jongen naar man is verstoord omdat iemand mij over de grens heeft getrokken, mij niet meer de keus heeft gegeven om te groeien naar een volwassen seksualiteit, maar mij ertoe gedwongen heeft. Ik was daar niet aan toe. Wat voor naam moet ik daar nu aan geven? Ben ik verkracht? Ben ik aangerand? Die woorden associeer ik met de man als pleger en in mijn geval was dat een vrouw. Dat heeft het mij altijd moeilijk gemaakt om over te praten.' (Van den Broek 1991, p.45).

Hoe belangrijk het ook kan zijn om meer studie te verrichten naar vrouwelijke plegers, het blijft zoals gezegd een feit dat de meeste jongens en meisjes misbruikt worden door mannen. Opmerkelijk is dan dat deze klinische gevalsbeschrijvingen van moeder-zoon incest in scherp contrast staan tot het geringe aantal onderzoeken over vader-zoon incest. Verbazingwekkend is dat studies en gevalsbeschrijvingen over (stief)vaders die hun zoon misbruiken vrijwel ontbreken, evenals onderzoek naar andere mannelijke verwanten die jongens misbruiken (Bolton *e.a.* 1989; Vander Mey 1988; Van Montfoort 1990; Watkins en Bentovim 1992). Een verklaring hiervoor is dat het taboe op incest en dat op homoseksueel gedrag samen lijken te vallen, wat leidt tot ontkenning en onderrapportage (Vander Mey 1988; Gianotten 1988a). Echter ook in geval van verwaarlozing, fysieke mishandeling en ontwikkelingsproblemen van hun kinderen blijken vaders een tamelijk veronachtzaamde en 'onzichtbare' groep voor de hulpverlening (Martin 1984; Phares en Compas 1992; Dijkstra 1994c).

Daarnaast is misbruik door (verwante) leeftijdgenoten (broers, zussen, neven) nog nauwelijks systematisch onderzocht, wellicht

omdat in Amerikaans onderzoek dikwijls het criterium van een leeftijdsverschil van 5 jaar voor misbruik heeft gedomineerd, waardoor misbruik door leeftijdgenoten geen aandacht heeft gekregen.¹⁰

Volgens recent onderzoek lijken de relatie tussen de pleger en het misbruikte kind en de seksegelijkheid of juist het sekseverschil belangrijke sleutels voor de voorspelling van de aard, de betekenisgeving en de gevolgen van het misbruik (Gordon 1990; Watkins en Bentovim 1992). Door het accent meer te leggen op de relatie tot de pleger en de betekenis van sekse krijgt het relationele machtsoverwicht of het subjectief ervaren overwicht meer aandacht. Zo beschijft Kasl (1990) een meisje dat door haar één jaar oudere broer seksueel misbruikt werd, die in huis de positie had van ongekroonde prins. Ook het omgekeerde is bekend: een ietwat oudere zus misbruikt vanuit een (relationeel) machtsoverwicht haar jongere broer, die zich hieraan niet kan onttrekken (Gianotten 1988b). Hieruit valt te leren dat het objectieve criterium van het leeftijdsverschil om de machtsverhouding te bepalen niet noodzakelijkerwijze hoeft te corresponderen met subjectieve gevoelens van (on)macht en de wijze waarop macht in een bepaalde relatie wordt gedefinieerd en beleefd (Dijkstra 1993a; 1993b). Verschillende facetten in de machtsverhouding tussen de pleger en het slachtoffer komen daardoor meer voor het voetlicht. Bovendien wordt ruimte geschapen om gevoelens van spanning en ambivalentie, die het misbruik kan oproepen, naar voren te halen en beter te analyseren. Macht is immers niet een op zichzelf staand gegeven maar is altijd gebonden aan sekse, een bepaalde context en een relatie (Davis 1991), en dit geldt zeker ook voor seksueel misbruik.

Discussie

Beelden van mannelijkheid en vrouwelijkheid lijken een belangrijke rol te spelen in de discussie over de vergelijking tussen sek-

sueel misbruik van jongens en meisjes. Deze beelden worden vertaald in de machtsverhouding tussen mannen en vrouwen en meningen over hoe mannen en vrouwen zich volgens bepaalde rolpatronen horen te gedragen en te voelen: meisjes zijn slachtoffer; jongens zijn pleger. Het gevaar is aanwezig dat dergelijke seksespecifieke normen te rigide worden toegepast op individuele ervaringen van misbruikte jongens en meisjes. Seksespecifieke rolverwachtingspatronen kunnen daarbij gemakkelijk gereproduceerd worden en onrecht doen aan individuele verschillen. Zo kan het schadelijk zijn om vrouwelijke plegers van seksueel misbruik over het hoofd te zien en om (stief)vaders die hun zonen misbruiken 'onzichtbaar' te maken. En het stereotiepe beeld van de stoere, overcompenserende jongen die het misbruik 'overschreeuwt' vormt hoogstens één zijde van de medaille. In het verlengde hiervan wordt het vraagstuk van de generatiegewijze overdracht van slachtoffer- en daderschap en de betekenis van sekse vaak eenzijdig behandeld. Diepgaander onderzoek op dit punt lijkt dringend noodzakelijk.

Een tweede punt is dat een discussie over seksespecifieke verschillen in de beleving en gevolgen van seksueel misbruik op dit moment nog moeilijk te voeren is zonder in de valkuil van de seksestereotypie te vallen. Er is nog weinig algemeen geldende kennis over seksueel misbruik van jongens en een op onderzoek gebaseerde vergelijking tussen misbruikte jongens en meisjes is moeilijk te maken. Vast staat wel dat de betekenis van sekse in geval van seksueel misbruik tamelijk gecompliceerd is en vermoedelijk lastig te onderzoeken valt. Opvattingen over verschillen tussen misbruikte jongens en meisjes lijken nauw samen te hangen met de wijze waarop seksespecifieke rolpatronen geconstrueerd worden (zie ook Davis 1991). Niet alleen misbruikte jongens en meisjes geven een bepaalde betekenis aan hun eigen ervaringen, maar ook in de overwegingen en het handelen van professionals klinken opvattingen en denkbeelden door over seksespecifi-

teit en sekse(on)gelijkheid. Zulke opvattingen en denkbeelden van de verschillende 'actoren' kunnen elkaar versterken en leiden tot voorspellingen die zichzelf waarmaken.

Daarnaast is het ook vanuit het oogpunt van empirisch onderzoek eenvoudig te vroeg om eenduidig vast te stellen dat er significante verschillen zijn in reactiepatronen van misbruikte jongens en meisjes. In de meeste onderzoeksstudies is immers niet zorgvuldig onderscheid gemaakt in relatie tot pleger, duur en aard van het misbruik. Het feit dat sommige auteurs vooral de nadruk leggen op overeenkomsten en anderen vooral op verschillen lijkt dikwijls op het vergelijken van appels met peren. Zo is er onderzoek waarin jongens die misbruikt werden door een niet-verwante man zijn vergeleken met meisjes die misbruikt werden door een mannelijke verwant (Gordon 1990). Macht en sekse lijken belangrijke begrippen, die echter pas inhoud en betekenis krijgen wanneer ze in hun specifieke samenhang worden geanalyseerd (Davis 1991). Het maken van onderscheid in relatie tot de pleger is daarbij nodig. Zo kan misbruik plaatsvinden in groepen en door één pleger. Misbruik kan gepleegd worden door een verwant of een niet-verwant, betrekking hebben op verschillende generaties of leeftijdgenoten en de pleger kan van gelijke of de andere sekse zijn.

Bovenstaande discussiepunten geven naar mijn idee aanwijzingen dat seksespecifieke verschillen gerelateerd zijn aan de aard en context van het misbruik, de leeftijd waarop het misbruik begon en de relatie tot de pleger. Mogelijke seksespecifieke verschillen tussen jongens en meisjes moeten beschouwd worden in de context van misbruik. Ze zullen tal van interactie-effecten en aanzienlijke verschillen tussen misbruikte jongens en meisjes onderling laten zien. Onderzoek naar meisjes en jongens die door een en dezelfde pleger zijn misbruikt, zoals de vader of de moeder, bieden vermoedelijk nieuwe aanknopingspunten en empirische onderbouwing bij de discussie over de interpretaties en de betekenis van seksespecifieke

verschillen bij seksueel misbruik (Gordon 1990). Daarnaast zijn sommige gevolgen van seksueel misbruik wellicht gebonden aan een bepaalde ontwikkelingsfase, zoals bijvoorbeeld de angst van misbruikte jongens voor homoseksualiteit. In de puberteit staat immers de ontwikkeling van een seksuele identiteit centraal. Het is bijvoorbeeld de vraag of bij volwassen mannen die misbruikt zijn de vragen over en angst voor homoseksualiteit nog zo'n allesoverheersende rol spelen. Ondersteuning voor deze veronderstelling levert de eerder genoemde peiling onder de RIAGG's. Problemen rond seksuele identiteit bij volwassen misbruikte mannen werden namelijk nauwelijks genoemd. Hulpverleners werkzaam bij de afdelingen Jeugd vermeldden het daarentegen als een van de meest frequente signalen (Dijkstra 1994b). De angst voor homoseksualiteit lijkt bij misbruikte meisjes en vrouwen min of meer afwezig (Draijer 1988). Het zou van belang kunnen zijn om na te gaan wat de achtergrond hiervan is en te onderzoeken of meisjes die misbruikt worden door een vrouwelijke pleger dergelijke gevoelens ook kennen.

Het valt te verwachten dat het aantal misbruikte jongens en mannen dat zich aanmeldt bij de hulpverlening zal groeien. In lang niet alle gevallen zal het misbruik (rechtstreeks) naar voren komen als aanmeldingsklacht. Extra en specifieke deskundigheid in de hulpverlening is nodig. Het gaat dan om kennis over de aard en gevolgen van misbruik van jongens en mannen en om gevoeligheid voor signalen die op misbruik van jongens en mannen kunnen wijzen. Toenevende ervaring met behandeling en methodiekontwikkeling kan ons juist vanuit de praktijk verder helpen om beter zicht te krijgen op seksueel misbruik van jongens. Een bruikbare aanzet hiertoe wordt gegeven door het werk van SOMAN die studieverlagen uitbrengt en trainingen op maat biedt om de deskundigheid over misbruikte jongens en mannen verder te vergroten (SOMAN 1994).

Noten en literatuurlijst op p.126-127.

Noten

1. Dit artikel is gebaseerd op een onderzoek dat is uitgevoerd bij de vakgroep Vrouwenstudies Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht. Er is een literatuuronderzoek verricht en een enquête gehouden over seksueel misbruik van jongens en mannen onder de RIAGG's. Het onderzoek is mogelijk gemaakt dankzij bijdragen van het Nationaal Fonds Geestelijke Volksgezondheid en de Stichting Fonds Wervingsacties Volksgezondheid. Met dank aan de commentaren van Joop Beelen (SOMAN), Marianne Grünell (Vrouw en Beleid, Vrije Universiteit Amsterdam), Renée Römkens (Vrouwenstudies Universiteit Utrecht) en Han Spanjaard (Paedologisch Instituut, afdeling GT, Amsterdam).

2. In dit artikel wordt gesproken over de betekenis van seksespecifieke verschillen, dat de laatste jaren binnen vrouwenstudies met het begrip 'gender' wordt aangeduid. De beschrijving van louter seksespecifieke verschillen leverde een te platte analyse op. Het begrip 'gender' is breder. Het gaat er hierbij vooral om de betekenis van de relatie tussen de seksen te achterhalen en deze te relateren aan de sociale organisatieprincipes in een specifieke context.

3. Veertien gesprekken gingen over seksueel misbruik van meisjes (*Korrelatie* 1993).

4. De gegevens van de Kindertelefoon geven signalen en trends weer maar zijn uiteraard niet representatief. De laagdrempeligheid van de Kindertelefoon draagt ongetwijfeld bij aan de toename van gesprekken met misbruikte jongens. Daarnaast hangt de toename vermoedelijk samen met de in 1992 gestarte campagne over kindermishandeling, 'Over sommige geheimen moet je praten'. Deze campagne was speciaal op kinderen gericht en spoorde hen aan over kindermishandeling te praten. De Kindertelefoon werd genoemd als een van de instanties waar kinderen hun verhaal kwijt konden.

5. Daarnaast vermelden de onderzoekers dat medewerkers bij de KT Groningen regelmatig dachten dat het verhaal van de jongen niet waar was. Deze twijfelgesprekken zijn echter niet meegenomen in het onderzoek (*Frieling e.a.* 1990, p.674).

6. Ook kreeg SOMAN vragen binnen over informatie, boekjes en studiedagen over seksueel misbruik van jongens en mannen. In totaal werden in 1991 163 en in 1992 351 vragen gesteld.

7. Er werden 116 vragenlijsten verstuurd, uitgesplitst naar RIAGG-afdelingen jeugd en volwassenen, waarvan 44 lijsten zijn geretourneerd. Het responspercentage is slechts 37 procent. De resultaten zijn dus niet representatief. Wel is verondersteld dat de teruggestuurde vragenlijsten een redelijke afspiegeling zijn van de wijze waarop de RIAGG's omgaan met de problematiek van misbruikte jongens en mannen.

8. Andere thema's zijn bijvoorbeeld ritueel misbruik, onderzoek naar het verband tussen dissociatieve stoornissen en seksueel misbruik en preventie van

seksueel misbruik gericht op kinderen.

9. Uit de RIAGG-enquête blijkt dat gedragsproblemen van jongens het meest frequente signaal zijn voor hulpverleners dat er mogelijk sprake zou zijn van seksueel misbruik, direct gevolgd door problemen rond de seksuele identiteit. De gedragsproblemen bij de jongens werden meestal omschreven als agressief, onhandelbaar, ordeverstoring en overcompenserend gedrag. Bij signalen van meisjes werden gedragsproblemen niet genoemd. Ook bij deze bevinding kunnen we ons afvragen in hoeverre hulpverleners zich in hun waarneming laten leiden door seksestereotypen (*Dijkstra* 1994b).

10. Maar er zijn ook onderzoeken bekend waarbij de operationalisatie van seksueel misbruik op andere criteria werd gebaseerd. Zo heeft *Draijer* (1988) het leeftijdsverschil doelbewust als criterium laten vervallen in haar onderzoek naar seksueel misbruik van meisjes door verwanten. Seksualiteit met iemand van vijf jaar ouder hoeft immers geen misbruik te zijn. En een (relatieve) leeftijdgenoot kan een kind wel degelijk seksueel misbruiken. *Draijer* gebruikte de volgende vier criteria, die overigens nauw met elkaar bleken samen te hangen: onvrijwilligheid, subjectief ervaren overwicht, ongewenstheid en negatieve beleving.

Literatuur

Banning, A. (1989), 'Mother-son incest: confronting a prejudice', in: *Child Abuse and Neglect* 13 (1989) p.563-570.

Beelen, J. (1993), 'De plaats van seksuele kindermishandeling in de psychiatrie, reactie op artikel met antwoord', in: *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* 48 (1993) p.178-180.

Bolton, F.G., L.A. Morris, en A.E. MacEachron (1989), *Males at risk. The other side of child sexual abuse*. Newbury Park, Sage Publications.

Broek, J. van den (1991), *Er zijn geen namen voor. Jongens als slachtoffer van seksueel misbruik*. Baarn, Ambo.

Carthy Mc, L. M. (1986), 'Mother-child incest: characteristics of the offender', in: *Child Welfare League of America* 5 (1986) p.447-458.

Coulborn-Faller, K.M.S.W. (1989), 'Characteristics of a clinical sample of sexually abused children: how boy and girl victims differ', in: *Child Abuse and Neglect* 13 (1989) p.281-291.

Cremer, S. W. en landelijke werkgroep Kindertelefoon (1994), *Over welke seks spreken jongens met de kindertelefoon? Onderzoeksverslag landelijke werkgroep signalering*. Dordrecht, Landelijk Overleg Kindertelefoon.

Davis, K. (1991), 'Critical sociology and gender relations', in: K. Davis, M. Leijenaar, en J. Oldersma (ed.), *The gender of power*. London, Sage Publications, p.65-86.

- Dijkstra, S. (1993a), Seksueel misbruik van jongens. Een onderzoeksvoorstel. Stichting Wetenschappelijk Onderzoek omtrent Seksualiteit en Geweld, RUU, september 1992/september 1993.
- Dijkstra, S. (1993b), A comparison of child sexual abuse of boys and girls. Paper presented at the fourth European Conference on Child Abuse and Neglect. Padua, 30 maart 1993.
- Dijkstra, S. (1994a), Verslag enquête onder RIAGG's over seksueel misbruik van jongens en mannen (intern verslag). Stichting Wetenschappelijk onderzoek omtrent Seksualiteit en Geweld/Vrouwenstudies.
- Dijkstra, S. (1994b), 'Seksueel misbruik van jongens en mannen. Omvang, aard en gevolgen en uitkomsten van een enquête onder RIAGG's', in: Stichting Ondersteuning Mannenwerk (red.), *Mannelijke cliënten met seksueel misbruikervaringen. Verslag van een studiedag voor RIAGG's*. Utrecht, Stichting Ondersteuning Mannenwerk.
- Dijkstra, S. (1994c), 'Van krom hout komt nooit een rechte stok: over stigmatisering van als kind mishandelde ouders', in: C. Bouw, J. de Bruijn en D. van der Heiden (red.), *Van alle markten thuis; vrouwen en genderstudies in Nederland*. Amsterdam, Babylon-De Geus, p.121-134.
- Draijer, N. (1988), *Seksueel misbruik van meisjes door verwanten. Een landelijk onderzoek naar de omvang, de aard, de gezinsachtergronden, de emotionele betekenis en de psychische en psycho-somatische gevolgen*. Den Haag, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Frieling, J., K. Hulst, en N. Drion (1990), 'Kun je hier overal over praten?' Seksueel misbruik van meiden en jongens: de ervaringen van de Kinderleefbaar Groningen', in: *Jeugd en samenleving* 20 (1990), p.668-678.
- Gianotten, W.L. (1988a), 'Jongens als slachtoffer van seksueel misbruik', in: *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* 43 (1988), p.1179-1196.
- Gianotten, W. (1988b), 'Begeleiden van seksueel misbruikte jongens en mannen', in: *Bewegen en Hulpverlening* 4 (1988) p.282-292.
- Gordon, M. (1990), 'Males and females as victims of childhood sexual abuse: an examination of the gender effect', in: *Journal of Family Violence* 4 (1990) p.321-332.
- Hunter, J. (1991), 'A comparison of the psychosocial maladjustment of adult males and females sexually molested as children', in: *Journal of Interpersonal violence* 2 (1991), p.205-217.
- Hunter, M. (1990), *Abused boys. The neglected victims of sexual abuse*. Toronto, Lexington Books.
- Kasl, C. (1990), 'Female perpetrators of sexual abuse: a feminist view', in: M. Hunter (ed.), *The sexually abused male*. Toronto, Lexington Books, p.259-274.
- Krug, R.S. (1989), 'Adult male report of childhood sexual abuse by mothers: case descriptions, motivations and long-term consequences', in: *Child Abuse and Neglect* 13 (1989), p.11-119.
- Landelijke Stichting Bureaus Vertrouwensarts (1991), *Tussen melding en hulpverlening, Jaarverslag 1989-1990*. Utrecht.
- Landelijke Stichting Bureaus Vertrouwensarts (1993), *Jaarverslag 1992*. Utrecht.
- Lew, M. (1990), *Victims no longer. Men recovering from incest and other sexual child abuse*. New York, Harper and Row.
- Martin, J. (1984), 'Neglected fathers: limitations in diagnostic and treatment resources for violent men', in: *Child Abuse and Neglect* 8 (1984), p.387-392.
- Montfoort, A. van, (1990), 'Deel van het systeem, dader of onschuldige burger? Vaders en seksueel misbruik van kinderen', in: *Psychologie en Maatschappij* 51 (1990) p.126-138.
- Nasjletti, M. (1980), 'Suffering in silence: the male incest victim', in: *Child Welfare League of America* 1980, p.269-275.
- Outsem, R. E. van (1990), 'Seksueel misbruikte jongens en mannen: gedoodverfde plegers', in: *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* 45 (1990) p.924-944.
- Outsem, R. E. van (1992), *Seksueel misbruik van jongens en mannen*. Amsterdam, SUA.
- Pierce, R., en L.H. Pierce (1985), 'The sexually abused child: a comparison of male and female victims', in: *Child Abuse and Neglect* 9 (1985) p.191-199.
- Phares, V., en B.E. Compas (1992), 'The role of fathers in child and adolescent psychopathology: making room for daddy', in: *Psychological Bulletin* 3 (1992) p.387-412.
- Reinhart, M.A. (1987), 'Sexually abused boys', in: *Child Abuse and Neglect* 11 (1987) p.229-235.
- Schoemaker, B. (1991), *Niet gehoord en niet gezien. Verwerking van seksuele trauma's bij vrouwen en mannen*. Amsterdam/Lisse, Swets en Zeitlinger.
- Staffeleu, J. (1992), *Incestplegers in perspectief*. Houten/Zaventem, Bohn Stafleu Van Loghum.
- Stichting Ondersteuning Mannenwerk (SOMAN) (1994), *Mannelijke cliënten met seksueel misbruikervaringen. Verslag van een studiedag voor RIAGG's*. Utrecht, SOMAN.
- Tavecchio, L. (1989), 'Seksuspecifieke socialisering: niet alleen nadelig voor meisjes', in: *Jeugd en samenleving* 19 (1989) p.276-290.
- Vander Mey, B.J. (1988), 'The sexual victimization of male children: a review of previous research', in: *Child Abuse and Neglect* 12 (1988) p.61-72.
- Vervaart, A. (1993), *Hercules was nooit een kind*. Videoproduktie, afstudeerproject Hogeschool Eindhoven.
- Watkins, B., en A. Bentovim (1992), 'The sexual abuse of male children and adolescents: a review of current research', in: *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 33 (1992) p.197-248.

Abstract

Sietske Dijkstra, Research on sexual abuse of boys; an overview

Until recently sexual abuse of boys has been a hidden and underestimated phenomenon in our society. Only since the late eighties sexually abused boys appeared in our health care system and in the public discussion in the Netherlands as a considerable group of merely neglected victims. This article, based on a literature-research, deals with two main questions. Firstly why is sexual abuse of boys such a reluctant subject to uncover? Secondly what can be concluded about similarities as well as differences between sexually abused boys and girls? In the discussion it is argued that a social-cultural point of view is a key-notion for unraveling the above mentioned questions. A contextual approach can be valued as a framework for interpreting findings about gender and sexual abuse. Furthermore, it contributes to a higher level of understanding the (partly) gendered impact and consequences of child sexual abuse and the differential pathways in which power and gender dynamics function in certain contexts and different relationships to perpetrators.

(Advertentie)

NIEUW

Maturing Out

An empirical study of personal histories and processes in hard-drug addiction

E.H. Prins

1995. 220 blz. f 49,50 - ISBN 90 232 2981 9

In "Maturing out" the author works out a theory of the origins of drug addiction and gives a description of the course of a drug addiction process. His theory is based on a careful analysis of a number of personal histories, told spontaneously by (former) drug addicts through voluntarily given narrative interviews.

This analysis results in the conclusion that drug addiction is often the outcome of a drawn-out and distorted identity development caused by emotional neglect.

On the basis of this findings the author offers some starting points for more efficient treatment methods and, maybe even more important, he also opens new perspectives on drug addiction in general.

Apart from offering excellent possibilities for the development of more efficient addiction treatment methods, this book also influences the way we look at drug addicts and their behaviour.

Verkrijgbaar in de boekhandel of rechtstreeks bij de uitgever

Uitgeverij

VAN GORCUM

Postbus 43
9400 AA Assen
Tel. 05920 46846
Fax 05920 72064

